

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ ХЎЗУРИДАГИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ
ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ
БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ ХЎЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

**Ер тузиш ер кадастри фанининг долзарб масалалари.
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тузувчи:

Тошкент – 2015

МУНДАРИЖА

Оглавление

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ	3
МАЪРУЗА МАТНИ	11
: Ер тузишнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Ер тузиш тушунчаси, мазмуни ва вазифалари.	11
АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ	20
1-МАВЗУ: Ер кадастри. Ерни сон ва сифат жihatдан . ҳисобга олиш	20
ТЕСТ	24

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ ХЎЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“Тасдиқлайман”

Тармоқ маркази директори

С.С.Гулямов

“ _____ ” _____ **2015 йил**

**ЕР ТУЗИШ ЕР КАДАСТРИ ФАНИНИНГ ФАНИНИНГ
ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ МОДУЛИНИНГ**

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Ер тузиш ва ер кадастри ОТМ таълим йўналишлари ва мўтахассисликлари бўйича умумкасбий ва ихтисослик фанларидан дарс берувчи педагоглар учун

Модулнинг ўқув дастури Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи кенгашнинг 2015 йил 7 январдаги 1-сонли баённомаси билан маъқулланган.

ТУЗУВЧИ:

И.Турапов- Тош ДАУнинг Агрокимё ва тупроқшунослик кафедраси профессори, қишлоқ хўжалиги фанлари доктори
Х.К.Номозов– Тош ДАУнинг Агрокимё ва тупроқшунослик кафедраси доценти, биология фанлари номзоди
К.И Шадраимова– Тош ДАУнинг Агрокимё ва тупроқшунослик кафедраси, биология фанлари номзоди, доцент

ТАҚРИЗЧИЛАР:

Норқулов.У – Тошкент давлат аграр университети агрономия ва дехқончилик кафедраси доценти.

С.А.Абдуллаев– Ўзбекистон Миллий Университети, тупроқшунослик ва агрокимё кафедраси профессори, қишлоқ хўжалик фанлари доктори

А.У.Аҳмедов– Тупроқшунослик ва агрокимё илмий тадқиқот Давлат институти Шўр тупроқлар генезиси ва мелиорацияси бўлим мудири, қишлоқ хўжалиги фанлари номзоди, катта илмий ходим

Ўқув дастурлари Тошкент давлат аграр университети Илмий кенгашида тавсия қилинган (2014 йил 27-ноябрдаги 7-сонли баённома).

Кириш

Дастур олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий тайёргарлиги даражасини ривожлантириш, уларнинг илғор педагогик тажрибаларни ўрганишлари ҳамда замонавий таълим технологияларидан фойдаланиш бўйича малака ва кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур мазмунида олий таълимнинг долзарб масалаларини ўрганиш, глобал Интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда ўқув жараёнига замонавий педагогик ва ахборот технологияларини жорий этиш, педагогнинг шахсий ва касбий ахборот майдонини лойиҳалаш, педагогик маҳоратни ошириш, Ўзбекистоннинг энг янги тарихини билиш, фан, таълим, ишлаб чиқариш интеграциясини таъминлаш, тегишли мутахассисликлар бўйича илм-фанни ривожлантиришнинг устивор йўналишларини аниқлаш, илмий-тадқиқотлар ўтказишнинг самарали методларидан фойдаланишга ўргатиш асосий вазифалар этиб белгиланган.

Олий таълим муассасалари “Ер тузиш ва ер кадастри” таълим йўналишлари ва мутахассисликлари умумкасбий ва махсус фанлардан дарс берувчи педагоглар малакасини ошириш курсининг мақсади – педагогик фаолиятга назарий ва касбий тайёргарликни таъминлаш ва янгилаш, касбий компетентликни ривожлантириш асосида таълим – тарбия жараёнларини самарали ташкил этиш ва бошқариш бўйича билим, кўникма ва малакаларни такомиллаштиришга қаратилган.

Олий таълим муассасалари “Ер тузиш ва ер кадастри” таълим йўналишлари ва мутахассисликлари умумкасбий ва махсус фанлардан дарс берувчи педагоглар малакасини ошириш курсининг вазифаси – педагогик кадрлар тайёргарлигига қўйиладиган талаблар, таълим ва тарбия ҳақидаги хужжатлар, педагогика ва психологиянинг долзарб муаммолари ва замонавий концепциялари, амалий хорижий тил, хорижий таълим тажрибаси, педагогнинг шахсий ва касбий ахборот майдонини лойиҳалаш, педагог кадрларнинг малакасини ошириш сифатини баҳолаш ишлари мазмунини ўрганишга йўналтиришдан иборат.

I. Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Ер тузиш ер кадастри фанининг фанининг долзарб масалалари” модулининг мақсади: педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини қишлоқ хўжалигидаги билимларини такомиллаштириш, фаннинг муаммоларни аниқлаш, таҳлил этиш ва баҳолаш кўникма ва малакаларини таркиб топтириш.

“Ер тузиш ер кадастри фанининг фанининг долзарб масалалари” модулининг вазифалари:

- Ер тузиш ер кадастри фанининг фанининг долзарб масалалари фанларини ўқитиш жараёнини технологиялаштириш билан боғлиқликда юзага келадиган муаммоларни аниқлаштириш;

- тингловчиларнинг қишлоқ хўжалигидаги таҳлил этиш кўникма ва малакаларини шакллантириш;
- фан бўйича педагогик муаммоларни ҳал этиш стратегияларини ишлаб чиқиш ва амалиётга тадбиқ этишга ўргатиш.

Модулни ўзлаштиришга қўйиладиган талаблар

“Ер тузиш ер кадастри фанининг фанининг долзарб масалалари” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида тингловчилар:

- ер тузиш ер кадастри йўналиши умуммутахассислик ва мутахассислик фанларининг дидактик асосларини;
- ер тузиш ер кадастри йўналиши умуммутахассислик ва мутахассислик фанларини ўқитиш бўйича инновацияларни;
- ер тузиш ер кадастри кадастри соҳасидаги сўнгги ютуқларни;
- ер тузиш ер кадастри йўналиши доирасидаги мутахассислик фанларини ўқитиш бўйича илғор хорижий тажрибаларни;
- а ер тузиш ер кадастри йўналиши доирасидаги фанларни ўқитиш бўйича педагогик маҳорат асосларини билиши керак.
- ер тузиш ер кадастри йўналиши фанларидан электрон ўқув материалларини ярата олиш технологияларини билиши ҳамда улардан таълим жараёнида фойдаланиш;
- ер тузиш ер кадастри йўналиши педагогларида касбий билимларни такомиллаштириш жараёнида ўз-ўзини ривожлантиришга бўлган онгли эҳтиёжни шакллантириш;
- таълим жараёнини ташкил этиш ва бошқариш кўникмаларига эга бўлиши лозим.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва ўзвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги “Ер рузиш ва ер кадастри фанининг долзарб масалалари”, “Ер ресурсларидан фойдаланишни режалаштириш ва прогроз қилиш масалалари”, “Ер тузиш ер кадастрининг турлари, таркибий қисимлари ва асосий тамойиллари” ўқув модуллари билан ўзвий боғланган ҳолда педагогларнинг касбий педагогик тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар Ер тузиш ер кадастри фанининг фанининг долзарб масалаларини аниқлаш, уларни таҳлил этиш ва баҳолаш, оптимал ва муқобил ечим топишга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти:

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат						
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси					Мустақил таълим
			жами	Назрий	Амалий машғулот	Кўчма машғулот		
1.	Ер тузишнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Ер тузиш тушунчаси, мазмуни ва вазифалари	2	2	2				
2.	Ўзбекистоннинг ер ресурслари ва улардан фойдаланиш	2	2	2				
	Ер кадастри. Ерни сон ва сифат жиҳатдан . ҳисобга олиш.	2	2		2			
	Жами:	8	6	4	2		2	

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу: Ер тузишнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Ер тузиш тушунчаси, мазмуни ва вазифалари (2-соат).

Режа:

1. Ер тузишнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши.
2. Ер тузиш тушунчаси мазмуни ва вазифалари.

Ер тузиш кўп асрлик тарихга эга. Инсоният жамияти эволюциясининг барча тарихий босқичларида ернинг (худуднинг) ва ҳар хил ишлаб чиқариш воситаларининг бир-бирига мослигини таъминлаш керак бўлади.

Ибтидоий жамоада бу бирлашиш ва мослашиш нисбатан тасодифий характерга эга бўлиб, ердан ҳар хил мақсадлар учун фойдаланиш доираларини чегаралашдан иборат бўлади.

Айрим оилалар ва сулолалар мулкчилигининг пайдо бўлиши, меҳнатнинг подачилик ва дехқончилик уруғлари орасида тақсимланиши ерларни чегаралаш заруратини олиб келди. Бу эса ер ўлчаш ишлари ёки ер тузиш деб аталадиган жараённи бошлаб берди.

**2-Мавзу: Ўзбекистоннинг ер ресурслари ва улардан фойдаланиш(2-соат).
Режа:**

1. Ер фондининг тоифалари.
2. Қишлоқ хўжалик ер турлари.
3. Ер турларининг ер фондидаги салмоги.

Ер республикамиз худудида яшаётган халқларнинг ҳаёти ва фаолияти асоси ҳисобланади. Ҳар бир фуқаро ер олиш ҳуқуқига эга; ерга хусусий мулкчилик ҳуқуқи тан олинади ва ҳимояланади; ер участкаларини маҳаллий бошқарув органлари мулк қилиб ва фойдаланиш учун берилади ва қайтариб олинади; ерга эгалик қилиш ва ердан фойдаланиш тўловлар асосида амалга оширилади, тўловлар ер солиғи ва ижара ҳақи шаклида олинади; қишлоқ хўжаликда ердан фойдаланиш устиворликка эга; ердан мақсадли ва оқилона фойдаланиш керак; ерда хўжалик юритишни кўп турлилиги ва барча шакллариининг тенглиги ўрнатилган; ерга мулкчилик, эгалик ва доимий фойдаланиш ҳуқуқлари ер участкасини ажратиш тўғрисидаги давлат далолатномаси ёки гувоҳномаси билан тасдиқланади. :

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ.

**1-Мавзу: Ер кадастри. Ерни сон ва сифат жиҳатдан . ҳисобга олиш
(2-соат).**

Режа:

1. Ер кадастрининг вазифалари, мақсади ва таркибий қисми.
2. Тупроқ бонитировкаси.
3. Ерларни иқтисодий баҳолаш.

Ер кадастри ер тўғрисида, уларнинг ер эгаликлари, ердан фойдаланувчилар ерларни мелиоратив ҳолати ва табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини ўтказиш, тупроқ ва ер майдонларининг технологик хусусиятлари, маълум қишлоқ хўжалик экинларини етиштиришга яроқлиги, уларнинг ҳосилдорлиги ва шунга мос келадиган меҳнат ва пул-моддий ҳаражатлар тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олади.

Давлат ер кадастри ўзига керакли ҳужжатларни, ернинг табиий хўжалик ва ҳуқуқлари, уларнинг даражаси, сифат тавсифи ва қиймати, ер майдонларининг кенглиги ва жойлашган ўрни, уларнинг ердан фойдаланувчилар, ер эгалари, ижарачилар ва мулкдорлар томонидан тақсимланишини кўрсатиб беради. Давлат ер кадастри Давлат ва табиий манбаалар кадастр соҳаларини асоси бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг умумий ягона кадастр тизимига киради.

КЎЧМА МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

Бу фан бўйича кўчма машғулотлар назарда тутилмаган.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

1. Ер тузишнинг келиб чиқиши тарихи фан сифатда шаклланиши ва аҳамияти ер тузиш турлари ва ўзаро боғлиқлиги билан танишилади.
2. Ер тузишда фойдалани-ладиган ижтимоий ва иқтисодий шароитлар билан танишилади бир-бири билан таққосланади ва биргаликда ўрганилади.
3. План ва карталарнинг асоси бўлган геодезик таянч тармоқлари ва уларнинг турлари билан танишилади. План ва карталарнинг тузишда топографик съёмка турлари билан танишилади.
4. План ва карталарни янгилаш йўллари ўрганади.
5. Ер тузими ва Ер ислохоти оид ҳукумат қарорларини амалда бажарилишига оид маълумотлар билан танишади. Мулкчилик турлари бўйича қонун ҳужжатлари билан танишади.
6. Ер тўғрисидаги қонун ҳужжатлари билан танишади. Давлат ер кадастри маълумотларини ўрганади.
7. Фермер хўжалиги ташкил этиш бўйича Ўзбекистон республикаси ВМ қарори билан танишилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

- Норкулов У, Шералиев Х «Қишлоқ хўжалиги мелиорацияси» Т. 2003
- Артуқметов З, Шералиев Х «Экинларни суғориш асослари» Т. Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти 2005.
- Норкулов У «Мелиораци» фанидан маъруза матнлари Т 2000.
- Лев В.Т. ва бошқалар «Суғориладиган деҳқончилик ва қишлоқ хўжалиги мелиорациясидан амалий машғулотлар» Т 1992.
- «Суғориш асослари» фанидан маъруза матинлари Т 2000
- Яйловлар мелиорацияси фанидан маъруза матнлари. Т. 2002.
- . Аvezбоев С, Волков С «Ер тузишнинг илмий асослари».-Т Янги аср авлоди», 2002 й
- Аvezбоев С., Карабоева Т. «Ер тузиш» Т.- «ТошДАУ» 2005.
- .Аvezбаев С, Троицкий В.П.. - “Ер тузишнинг илмий асослари”. - Т. 1996
- Толипов Г.А. ва бошқа. - “Ўзбекистон Республикаси ер кадастри”. - Т. 1994
- Ер тузиш (маъруза матнлари) Т. ТошДАУ 2003 й.
- 12,Каримов И.А. «Деҳқончилик тараққиёти, фаровонлик манбаи» Т 1994
- 13,Каримов И.А. «Ўзбекистон иқтисодий ислохатларни чуқурлаштириш йўлида» Т 1995
- 14,Ўзбекистон Республикасининг «Ер кодекси» 1998й. 30 апрель. (2004 йил 3 декабр гача киритилган ўзгартиришлар ва қўшимчалар билан).
- 15,Ўзбекистон Республикаси Олий мажлисининг Ахборотномаси № 12, 2004.
- 16,Ўзбекистон Республикасининг «Фермер хўжалиги тўғрисида» (янги тахрирда)ги Қонуни 2004 йил 26 август «Халқ сўзи» газетаси, 2004.
- 17,. Беспалов Н.Ф. Норкулов У. Пути мелиорации засоленных почв Средней Азии Изд. «Фан» (Монография) Т 1986.

18,Пахтакорлар учун маълумотнома Т 1993.

19,20,Т.М.Мирзаалиев. - “Картография”. - Т., 1986.

21,22,. Карабаева Т., Артуқметов З. «Геодезия асослари» Т.; «Арнапринт» 2005.

Сайтлар:

<http://www.TSAU.uz>

<http://www.zona.ru>.

<http://doklad.ru>.

<http://www.do.ektu.kz>.

МАЪРУЗА МАТНИ.

: Ер тузишнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши. Ер тузиш тушунчаси, мазмуни ва вазифалари.

Режа:

1. Ер тузишнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши.
2. Ер тузиш тушунчаси мазмуни ва вазифалари.

Таянч иборалар: ер тузиш, кадастр, ўлчаш, чегара, эволюция, обтидоий жамоа, деҳқончилик уруғлари.

1. Ер тузишнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши.

Ер тузиш кўп асрлик тарихга эга. Инсоният жамияти эволюциясининг барча тарихий босқичларида ернинг (худуднинг) ва ҳар хил ишлаб чиқариш воситаларининг бир-бирига мослигини таъминлаш керак бўлади.

Ибтидоий жамоада бу бирлашиш ва мослашиш нисбатан тасодифий характерга эга бўлиб, ердан ҳар хил мақсадлар учун фойдаланиш доираларини чегаралашдан иборат бўлади.

Айрим оилалар ва сулолалар мулкчилигининг пайдо бўлиши, меҳнатнинг подачилик ва деҳқончилик уруғлари орасида тақсимланиши ерларни чегаралаш заруратини олиб келди. Бу эса ер ўлчаш ишлари ёки ер тузиш деб аталадиган жараённи бошлаб берди.

Ер ўлчаш ишлари зарурати жуда қадимдан пайдо бўлди. Яқин шарқ халқлари бизнинг эрамыздан кўп асрлар олдин ҳам ер массивларни қисмларга бўлишган, ернинг қатъий ҳисобини олиб боришган, ерларнинг чегаралаш ва ўлчаш ишларини бажаришган ҳамда солиққа тортиш мақсадида унинг сифатини ҳисобга олганлар.

Ўрта асрларда Европада ер тузумининг асосини феодалларнинг ерга мулкчилиги ва асосан мерос характерга эга деҳқонларнинг ажратилган ердан фойдаланишларни ташкил этади. Бу даврда ер тузиш давлат мақомига эга бўлиб ерларининг ҳисобини олиш, ер эга-лари орасидаги чегараларни белгилашдан иборат эди.

Капитализм ривожланиши билан ер тузиш ишлари доимий характерга эга бўла бошлади. Бу даврларда ер мулкчилиги ҳуқуқларини мустаҳкамлаш, йирик товар хўжаликларида ердан фойдаланишни ташкил этиш билан шугулланди.

Ердан фойдаланиш жараёнида одамлар ерларга эгалик қилиш ва улардан фойдаланиш билан боғлиқ маълум муносабатларга кирдилар; уларнинг асосини ерга бўлган мулкчилик ташкил этади. Ер муносабатлари бу ердан фойдаланиш, унга эгалик қилиш ва уни тасарруф этиш билан боғлиқ ижтимоий муносабатлардир. Улар фуқаролар, корхоналар, давлат органлари ва бошқа хўжалик ва ўзга фаолиятлар субъектлари орасида келиб чиқади. Қонун билан тартибга солиниб, улар ер ҳуқуқи муносабатларига, яъни, ердан фойдаланиш соҳасидаги иқтисодий муносабатларни мустаҳкамлашнинг

хуқуқий шаклига айланди. Уларнинг бевосита объекти ҳар хил майдонга, жойлашган ўрнига, сифати ва мўлжалланган мақсадига эга ер участкаларидир. Маълум ер муносабатлари ва уларни тартибга солишни мос ташкил этиш билан тавсифланувчи жамият ва давлат қурилиши тизими жамиятнинг ер тузимини белгилайди.

Жамиятнинг ер тузumi-бу жамиятда ерга мулкчиликнинг қонун билан белгиланган шакллари, унда хўжалик юритиш, ерга эгалик қилиш, ердан фойдаланиш шакллари ва ер тузиш, ерни тақсимлаш тизими ва уни тартибга солиш усуллари асосида жамиятда юзага келган барча ер муносабатлари йиғиндисидир. Жамиятнинг ер тузumi ўзгаришсиз қолмайди; у эволюция асосида (аста секин ривожланиш), радикал ислохатлар асосида, айрим ҳолларда эса революция асосида ҳам ўзгариши мумкин.

Ер ислохати-бу қонуний расмийлаштирилган ер тузимини ва ер муносабатларини, ерга бўлган мулкчилик шаклларини ўзгартириш, ерни бир мулкдордан ва фойдаланувчидан иккинчисига олиб бериш ва мамлакатда ҳудудий тузилишни мос равишда ўзгартириш билан боғлиқ тубдан қайта қуришдир.

Шундай қилиб ер ислохати-бу Давлат томонидан тартибга солинувчи ва назорат қилинувчи, унинг ер сиёсатининг умумий кўринишини ўзида мужассамлаштирувчи янги ер тузumiга ўтиш жараёнидир. Ислохат ер эгаликлари ва ердан фойдаланувчиларнинг, ерга бўлган мулкчиликнинг янги шаклларига нисбатан тез ва қийинчиликларсиз ўтишни таъминловчи хуқуқий, иқтисодий, техник ва ташкилий чоралар мажмуасини амалга оширишни назарда тутди. Давлат ер тузumiга у ёки бу даражада таъсир этиб, ҳар хил хуқуқий, иқтисодий, ташкилий чоралар ёрдамида амалга ошириладиган ер сиёсатини олиб боради.

Иқтисодий чоралар ер муносабатларининг солиққа тортиш, кредитлаш, мақсадли молиялаш, субсидиялаш, ердан фойдаланишни режалаш ва шунга ўхшашлар асосида ривожланишига ёрдам беради.

Ташкилий чоралар ер муносабатларининг ривожланишини ҳар хил ширкатларни, ўртоқликларни тузиш, малакали кадрларни тайёрлаш, моддий-техник таъминотга, транспортга ердам кўрсатиш, янги ерлар ўзлаштирилаётган туманларга аҳолини кўчиришга кўмаклашиш ва шунга ўхшашлар билан таъминлайди.

Ер тузишни хуқуқий асоси республика Конституциясига асосланган ер тўғрисидаги қонунлар ҳисобланади. Унинг асосий манбаларини 1998 йил 30 апрелда қабул қилинган, Ўзбекистон Республикаси "Ер кодекси", "Ер тўғрисидаги қонун" ва ер муносабатларини тартибга солувчи бошқа меъёрий ҳужжатлар ташкил этади. 2003 йил 29-30 август кунлари бўлган иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ўн иккинчи сессиясида 1998 йил 30 апрелда қабул қилинган "Ер кодекси", "Қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисидаги", "Фермер хўжалиги тўғрисидаги", "Дехқон хўжалиги тўғрисидаги" қонунларга ўзгартишлар ва қушимчалар киритилди.

Ерга эгалик қидиш ҳуқуқи Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан берилади.

"Ердан фойдаланиш" ва "Ер эгалиги" тушунчалари бир хил эмас. Ўзбекистон республикаси қонунларига асосан ер участкалари мулк қилиб, эгалик қилиш ёки фойдаланиш учун маҳаллий бошқарув органлари (хокимиятлар) томонидан уларнинг ваколатларидан келиб чиқиб берилади. Ер участкалари Давлат, жамоа ёки айрим фуқаролар мулки булиши мумкин. Давлат мулки ҳисобланган ерлар муддатсиз (доимий) фойдаланишга ноқишлоқ хўжалик корхоналарига, ташкилотларга, муассасаларига берилади.

Умрбод мерос қолдириш ҳуқуқи билан ва мулк қилиб ер участкалари деҳқон хўжаликларини ташкил этиш, қишлоқларда шахсий хўжаликларни юритиш, боғдорчилик ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан боғлиқ бошқа мақсадлар учун ажратилади.

2. Ер тузиш тушунчаси мазмуни ва вазифалари.

Ер турларидан бири ижара ҳисобланади, яъни ер участкасини бошқа шахсга (ижарачига) шартнома бўйича белгили тўлов ижара ҳақи эвазига вақтинча фойдаланишга берувчилар маҳаллий хокимиятлар ва қишлоқ хўжалик ширкатлари ҳисобланади. «Ердан фойдаланиш» тушунчаси айрим ҳолларда умумий манода ишлатилади ва ердан фойдаланиш жараёнини ёки ҳуқуқий мақомига боғлиқ бўлмаган ҳолда фойдаланилаётган участкани билдиради.

Ер - жамият бойлигининг асоси ҳамда бошланғич манбаи, халқ хўжалигининг барча тармоқларини ривожлантиришнинг асосий пойдевори ва қишлоқ хўжалигининг асосий ишлаб чиқариш воситасидир.

Ер географик нуқтаи назардан қуёш тизимининг учинчи сайёрасидир. У бундан 4,5 млрд. (бошқа бир маълумот бўйича 5,5 млрд.) йил олдин пайдо бўлган. Ер сайёрасида 29 % қуруқлик, яъни 149,1 миллион км² ни, океанлар майдони эса 71 % ни, яъни 361,1 миллион км² ни ташкил этиб, у денгиз сатҳидан ўртача 875 м баландликда жойлашган. Ушбу қуруқликнинг 1/3 қиеми тоғлардан иборат.

Экологик ва табиий нуқтаи назардан қараганда ер қуруқликнинг муҳим бирикмаси ҳисобланади ҳамда табиий ресурслар таркибига киради. Асосий табиий ресурслар турига ер, сув, биологик ва минерал бойликлар билан бирга атроф-муҳит ҳавоси ҳам киради.

Ер ресурси деб, табиий тарихий белгилар бўйича бир-биридан фарқ қилувчи ҳамда маълум мақсадлар учун фойдаланадиган ёки фойдаланишга яроқли бўлган ерга айтилади.

Ер ўзида қуйидаги асосий хусусиятларни мужассам этган: жойнинг кенлиги, рельефи, тупроқ қоплами, табиий ўсимликлар гидрографик ва гидрогеологик хусусиятдир. Булар ичида энг асосий тупроқ бўлиб, у унумдорлик хусусиятига эга. Тупроқ унумдорлиги деб, уни ўсимликка озиқ моддалар етказиб бериши ҳамда ҳосил етказиш қобилиятига айтилади. Иқтисодий нуқтаи назардан эса ер ишлаб чиқариш воситаси сифатида тушунилади. Шу жиҳатдан ер жамият ишлаб чиқаришда шундай бир зарурий

шартки, усиз меҳнат жараёнини ва умуман ҳар қандай ишлаб чиқаришни амалга ошириш мумкин эмас.

Ижтимоий жиҳатдан ер ҳалқ хўжалигининг барча тармоқларини ривожлантиришнинг асоси, инсонларни жойлаштириш ва яшаш жойи вазифасини ўтайди.

Ер тузиш шундан иборатки, бунда майдонлар ўлчанади, хўжаликнинг турли тармоқлари ундан фойдаланиш мақсадида маълум майдонларга бўлинади ва уларга ер билан боғлиқ бўлгаи ишлаб чиқариш воситалари жойлаштирилади.

Ер тузиш - бу ижтимоий - иқтисодий жараён ва ерлан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилишни ташкил этиш, ер эгаликлари, ердан фойдаланишлар ва махсус ер фондларини ташкил этиш ва тартибга солиш қишлоқ хўжалиги корхоналари ҳудудларини тузиш, мақбул экологик муҳит ва табиий ландшафтларни яхшилаш бўйича тадбирлар тизимидир.

Ҳозирги вақтда умумий ҳолда ер тузишнинг мақсади - инсон билан ер ўртасидаги бузилган алоқани тиклаш, ерга бўлган ҳалқ мулкчилигини амалга ошириш, ундан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза қилиш, табиий муҳитнинг ўзгаришини олдини олишдир.

Ер тузишнинг асосий вазифаси - ҳудудни ташкил этишдан иборат бўлиб, ер қонунлари асосида ҳалқ хўжалигининг барча тармоқларида ер ресурсларидан тўла, оқилона ва самарали фойдаланишни ташкил этади.

Ҳудуд бу ер юзасининг чегараланган ўзига хос табиий ва антропоген хусусиятларга, ресурсларга эга, жойлашган ўрни, майдони, шакли, рельефи, кенглиги ва бошқа сифатлари билан тавсифланадиган бўлагидир.

Ер тузиш мазмуни, мақсади ва вазифаларига кўра қуйидаги асосий функцияларни бажаради:

1. Янги ер эгалари ва ердан фойдаланувчиларни яратиш, тартибга солиш, ернинг жойлашиши ва фойдаланишидаги камчиликларни тугатиш, мавжуд ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар, чегараларни ер тузиш схемасига асосланган ҳолда аниқлаш ҳамда ўзгартириш;
2. Илмий жиҳатдан асосланган алмашлаб экишни қўллаш;
3. Тупроқни сув ва шамол эрозиясидан ҳимоя қилиш;
4. Табиатни муҳофаза қилиш, рекреация ва кўрикхона сингари ўзига хос режимдаги майдонлар чегараларини белгилаш ва жойлашишини асослаш;
5. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш ва бошқа мақсадлар учун янги ерларни аниқлаш;
6. Ҳалқ хўжалиги мақсадлари учун ер учатқаларини танлаш ва ажратиш
7. Аҳоли жойлари чегаралари белгилаш ва ўзгартириш;
8. Жойда туман ёки шунга ўхшаш маъмурий жойлар чегараларини белгилаш;
9. Топографик ва геодезик, карташунослик, геоботаник, мелиоратив ва кузатиш ҳамда қидирув ўтказиш.

Ўз-ўзини назорат қилиш саволлари:

1. Хар хил ижтимоий тизимларда ер тузишнинг ижтимоий иқтисодий мазмуни нималардан иборат?
2. Тарихий босқичларда ер тузиш тушунчаси қандай таърифланадй?
3. Ернинг табиий ресурс сифатида жамият хаётидаги аҳамияти қандай?
4. Ер тузишда қўлланиладиган "Ер тушунчаси"га тариф беринг?
5. Худуд нима?
6. Ер эгаликлари ва ердан фойдаланиш фарқи нима?

2-МАНЗАУ: Ўзбекистоннинг ер ресурслари ва улардан фойдаланиш (2-соат).

Режа:

1. Ер фондининг тоифалари.
2. Қишлоқ хўжалик ер турлари.
3. Ер турларининг ер фондидаги салмоги.

Таянч иборалар: ресурслар, фонд тоифалари, ер тузиш, кадастр, ўлчаш, чегара, эволюция, обидойи жамоа, дехқончилик уруғлари.

1. Ер фондининг тоифалари.

Ер республикамиз худудида яшаётган халқларнинг ҳаёти ва фаолияти асоси ҳисобланади. Ҳар бир фуқаро ер олиш ҳуқуқига эга; ерга хусусий мулкчилик ҳуқуқи тан олинади ва ҳимояланади; ер участкаларини маҳаллий бошқарув органлари мулк қилиб ва фойдаланиш учун берилади ва қайтариб олинади; ерга эгалик қилиш ва ердан фойдаланиш тўловлар асосида амалга оширилади, тўловлар ер солиғи ва ижара ҳақи шаклида олинади; қишлоқ хўжаликда ердан фойдаланиш устиворликка эга; ердан мақсадли ва оқилона фойдаланиш керак; ерда хўжалик юритишни кўп турлилиги ва барча шакллариининг тенглиги ўрнатилган; ерга мулкчилик, эгалик ва доимий фойдаланиш ҳуқуқлари ер участкасини ажратиш тўғрисидаги давлат далолатномаси ёки гувоҳномаси билан тасдиқланади.

2002 йил Ўзбекистон Республикаси чегараси худудида 44410,3 минг/га ер майдони қайд қилинган бўлиб, у давлат мулки, умум-миллий бойлик-ҳисобланади, ундан унумли фойдаланиш керак ва давлат томонидан муҳофаза қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Ер фонди асосий фойдаланиш мақсади бўйича қуйидаги тоифаларга бўлинади: 1. Қишлоқ хўжалигига мулжалланган ерлар; 2. Аҳоли пунктларининг ерлари; 3. Саноат, транспорт, алоқа, муҳофа ва бошқа мақсадларга мулжалланган ерлар; 4. Табиатни муҳофаза қилиш, соғломлаштириш, рекреация мақсадларига мулжалланган ерлар; 5. Тарихий-маданий аҳамиятга молик ерлар; 6. Ўрмон фонди ерлари; 7. Сув фонди ерлари; 8. Заҳира ерлар.

Қишлоқ хўжалигига мулжалланган ерларга, қишлоқ хўжалик эҳтиёжлари учун берилган ёки ана шу мақсадга мулжалланган ерлар киради. Қишлоқ хўжалигига мулжалланган ерлар 26644,1 минг/га ёки мамлакат ер фондиниинг 58,1 фоизини ташкил қилади. Қишлоқ хўжалиги ерлари республиканинг алоҳида қимматга эга бўлган ер фондига тегишли бўлиб, кўп вазифани ўз ичига олади. Бу фақатгина қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини юритишини таъминлаб қолмай балки, агроландшафтнинг қулай иқлим ва экологик шароитларини яратишда хизмат қилади. Республика худудлари бўйича қишлоқ хўжалик мақсадидаги ерларни тақсимлаш табиий муҳит омилларига асосланади.

Аҳоли пункти ерлари (шахарлар, посёлкалар ва қишлоқ аҳоли пунктларнинг ерлари) — шахарлар ва посёлкалар, шунингдек қишлоқ аҳоли пунктлари чегараси доирасидага ерлар ҳисобланади. Аҳоли пункти ерларининг майдони 230,6 минг гектарни ёки умумий ер майдонининг 0,5 фоизини ташкил этади. Бу майдонга қишлоқ аҳоли пунктлари чегараси доирасидаги ерлар кирмаган, уларнинг майдони 579,3 минг гектарни ташкил этади.

2. Қишлоқ хўжалик ер турлари.

Саноат транспорт, алоқа, мудофа ва бошқа мақсадларга мўлжалланган ерлар-булар маълум мақсадда юридик шахсларга фойдаланишга берилган ерлар. 1934,2 минг гектар ёки барча ерларнинг 4,4 фоизини ташкил этади.

Табиатни муҳофаза қилиш, соғломлаштириш, рекреация мақсадларига мўлжалланган ерлар алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар эгаллаган, табиий даволаш омилларига эга бўлган ерлар, шунингдек оммавий дам олиш ва туризм учун фойдаланила-диган ерлар ҳисобланади. Бу тоифадаги асосий ерлар майдонини қўриқхона ва миллий боғлар ташкил этади. Давлат табиий қўриқхоналари, табиатни муҳофаза қилиш, илмий - тадқиқоғ ва экологик муассасаслар ерлари ҳисобланади, табиий ўзгаришлар ва ходисалар, ўсимлик ва хайвонот дунёсининг генетик фонди, алоҳида турдаги ўсимликлар таркиби ва хайвонлар тури, экологик тизимларни табиий сақлаш ва ўрганишдан иборатдир.

Тарихий — маданий аҳамиятга молик ерларга тарихий маданий ёдгорликлар жойлашган ерлар киради.

Табиатни муҳофаза этиш, соғломлаштириш мақсадларига мўлжалланган ва тарихий - маданий аҳамиятга молик ерларнинг умумий майдони 12,6 минг гектарни ташкил этади.

Ўрмон фонди ерларига ўрмон билан қопланган, шунингдек ўрмон билан қопланмаган, лекин ўрмон хўжалик эҳтиёжлари учун ажратилган ерлар киради. Бу ерларнинг умумий майдони 8050,4 минг/га ёки барча ер майдонининг 18,2 фондини ташкил этади.

Ўрмон ҳудудларининг табиатни муҳофаза қилиш функциялари ва ўрмонларни қайта тиклаш, уларни химоялаш ва сақлаш катта куч ва узок муддатни талаб қилади.

Шу мақсадларда кейинги 10 йил давомида қишлоқ хўжалик ерларидан ўрмон фонди туркуми ерларига 5542,9 минг гектар ўтказилган. Бу эса ўрмон фонди ер майдонини 3,2 баробарга кўпайиб, тупроқларнинг емирилиши ва ўрмонларнинг кесилиб кетилишидан сақлаб қолди.

Сув фонди ерлари-сув объектлари, сув хўжалиги иншоатлари эгаллаган ерлар ва сув объектларининг қирғоқлари бўйлаб, хўжалик юритиш учун корхона, ташкилот ва идораларга белгиланган тартибда ажратиб берилган ерлар 810,2 минг гектарни ёки умумий ер фондининг 1,8 фоизини ташкил этади.

Заҳира ерлар — булар барча (шу жумладан сув остидаги ерлар) фойдаланишга, ижарага берилмаган, юридик ва жисмоний шахсларга

бириктирилмаган ерлар киради. Заҳира ерлар майдони 7582,5 минг гектар ёки барча ер фондининг тахминан 17,0 фоизини ташкил этади.

3. Ер турларининг ер фондидаги салмоғи.

Қишлоқ хужалигидаги ислохатларни ўтказилиши жараёнида давлат хўжаликлари, жамоат ширкатлари, акционерлик на бошқа қишлоқ хўжалик корхоналарига айлантирилмоқда, жумладан 2003 йилги маълумот бўйича 2232 минг ер майдонида 1867 минг та ширкат хўжалиги, 1250 минг гектар ер майдонида 85511 та фермер хўжаликлари, 3,231 минг дан ортиқ қишлоқ ахолиси деҳқон хўжаликлари ташкил этди. Хар бир фермер хужаликлари учун ўртача 19 га дан майдон тўғри келади. Оилавий қишлоқ хўжалик майда товар ишлаб чиқарувчиларга умрбод эгалик қилишга 601 минг гектар суғориладиган томорқа ер майдонлари ажратилган.

Республика ер фонди таркибида қуйидаги қишлоқ хўжалик ер турлари ажралиб туради (экин ерлар, пичанзорлар, яйловлар, бўз ерлар, кўп йиллик дарахтлар остидаги ерлар), шунингдек деҳқон хўжаликлари (томорқа) ер майдонлари, ўрмонзорлар, мелиоратив тайёргарлик ҳолатидаги ерлар, сув остидаги, йўллар, қурилиш ўрнидаги ерлар ва бошқа ерлар киради.

Суғориладиган экин ерлар республика иқтисодиёти ва қишлоқ хўжалик ривожланишида бирламчи аҳамиятга эга ва қишлоқ хўжалик экин турлари учун энг қимматли ҳисобланади. 3313,6 минг гектар ёки суғориладиган ер майдонининг 77,4 фоизини ташкил этади.

Республика бўйича лалми экин ер майдони 743,0 минг гектарни ташкил этади. Лалми экин ерларнинг майдони кичик бўлишига қарамай, баъзи хўжаликларда уларнинг ишлаб чиқариш қуввати анча каттадир. Лалми ерларда қишлоқ хўжалик экин турларини етиштириш тупроқ қатламида ёғингарчилик даврида йиғилган намлик ҳисобига бўлганлиги сабабли, республикада лалми экинлар ўртача йиллик ёғингарчилик 200 мм дан юқори бўлган худудларда жойлашган.

Амалиётда лалми ерлар ёғингарчилик билан таъминланган, ярим таъминланган ва таъминланмаган лалми ерларга бўлинади. Бу ўз навбатида тупроқ минтақаларининг жойлашганлигига боғлиқ.

Ёғингарчилик билан таъминланган лалми экин ер 13,4 фоиз, ярим таъминлангани 74,5 ва таъминланмаган 12,1 фоизни ташкил этади.

Республика бўйича суғориладиган кўп йиллик дарахтзорлар майдони таркибида боғлар 46,7, узумзорлар 30, тутзорлар 20 ва бошқа кўп йиллик дарахтзорлар 2,7 фоизни ташкил этади.

Республикада бўз ерлар майдони 80,7 минг гектар, шундан суғориладигани 46,5 минг гектар, лалми 34,2 минг гектарни ташкил қилади. Суғориладиган бўз ер майдонларига вақтинча алмашлаб экишдан чиққан суғориладиган ер майдонлари, нотўғри фойдаланилган, суғориш иншоотлари ишдан чиққан ва хоказо ерлар киради.

Бўз ерлар суғориладиган ер майдонларида кичик массивларда учрайди ва суғориш коллектор тармоқларига эга, шунингдек мелиоратив тадбирларни ўтказиш натижасида қайта тикланиб, қишлоқ хўжалик оборотига киритиш мумкин.

Республиканинг кўпчилик қисмини яйловлар ташкил этиб, чорвачиликнинг асосий озуқа манбаи ҳисобланади. Республикада 22151,3 минг га яйлов майдонлари бор. Сув билан таъминланган 19449,2 минг гектар ёки 87 фоизни ташкил этади. Иқлим шароит-ларига кўра яйловлар чўл минтақаси, адир минтақаси ва тоғ минтақаларига бўлинади.

Бошқа ерларга чиқинди ва ахлатхоналарга ажратилган ер майдонлари, жарлик, қумликлар, копсервацияланган майдон ва бошқа фойдаланмайдиган ерлар 15414.1 минг гектарни ташкил этди.

Ўз-ўзини назорат қилиш саволлари:

1. Ер фонди неча тоифага бўлинади?
2. Қайси тоифадаги ернинг халқ хўжалигидаги аҳамияти катта ва нима учун?
3. Ноқиллоқ хўжалик ерларга нималар киради?
4. Қиллоқ хўжалик ерлари гуруҳини санаб беринг?
5. Бўз ерлар деб қандай ерларга айтилади?
6. Лалми ерлар қандай ерлар?

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ

1-МАВЗУ: Ер кадастри. Ерни сон ва сифат жиҳатдан . ҳисобга олиш (2-соат).

Режа:

1. Ер кадастрининг вазифалари, мақсади ва таркибий қисми.
2. Тупроқ бонитировкаси.
3. Ерларни иқтисодий баҳолаш.

Таянч иборалар: ресурслар, фонд тоифалари, ер тузиш, кадастр, ўлчаш, чегара, эволюция, обтидодий жамоа, деҳқончилик уруғлари.

1. Ер кадастрининг вазифалари, мақсади ва таркибий қисми.

Ер кадастри ер тўғрисида, уларнинг ер эгаликлари, ердан фойдаланувчилар ерларни мелиоратив ҳолати ва табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини ўтказиш, тупроқ ва ер майдонларининг технологик хусусиятлари, маълум қишлоқ хўжалик экинларини етиштиришга яроқлиги, уларнинг ҳосилдорлиги ва шунга мос келадиган меҳнат ва пул-моддий харажатлар тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олади.

Давлат ер кадастри ўзига керакли хужжатларни, ернинг табиий хўжалик ва ҳуқуқлари, уларнинг даражаси, сифат тавсифи ва қиймати, ер майдонларининг кенглиги ва жойлашган ўрни, уларнинг ердан фойдаланувчилар, ер эгалари, ижарачилар ва мулкдорлар томонидан тақсимланишини кўрсатиб беради. Давлат ер кадастри Давлат ва табиий манбаалар кадастр соҳаларини асоси бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг умумий ягона кадастр тизимига киради.

Ер кадастри Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, маҳаллий ҳукумат ташкилотлари тегишли бўлган юридик ва жисмоний шахсларни керакли ер маълумотлари, ер муносабатлари, ерлардан тўғри ва унумли фойдаланишни ташкил этиш, ер тузиш, асосланган ҳолда ерга ҳақ тўлаш, хўжалик фаолиятини тўғри баҳолаш маълумотлари билан таъминлаш учун белгиланган.

Давлат ер кадастри ер нарҳини белгилашни асоси ҳисобланади.

Давлат ер кадастрини юритиш топографик-геодезик, план чизиш тупроқ агрохимё, геоботаник ва бошқа изланиш ва қидирувлардан, ерларни ҳисоботи ва баҳолашда ер эгаларининг ердан фойдаланувчиларнинг, ижарачи ва мулкдорларнинг ерга эгалик қилувчи хўжатларини рўйхатга олиш билан таъминлайди.

Ўзбекистон Республикасининг ҳозирги ер тўғрисидаги қонунида давлат ер кадастрининг шаклланишига оид умумий талаблар берилган. Бунда ерлардан оқилона фойдаланиш ва мудофаза қилиш, ер муносабатларини тартибга солиш, ер тузиш, ер учун тўланадиган ҳақ миқдорини асослаш

хўжалик фаолиятини баҳолаш масалаларига жавоб бериш керак. У асосан тўртта таркибий қисмдан иборат:

1. Ер эгалиги ва ердан фойдаланишни ҳисобга олиш.
2. Ерларни миқдор ва сифат жиҳатидан ҳисобга олиш.
3. Тупроқ банитровкаси
4. Ерларни иқтисодий баҳолаш.

Ер миқдорини ҳисобини олиб бориш, яъни ер ҳисобининг умумий аҳамияти шундан иборатки, бунда мавжуд ер кимга тегишлиги яъни унинг эгаси кимлиги аниқланади. Давлат ер ҳисоботи ва ердан фойдаланувчиларни қайд қилиш туман миқийёсида амалга оширилади. Ерларни миқдори, ҳолати ва ер фондидан фойдаланиши ҳақидаги тўлиқ ва аниқ маълумотлар ҳамма ерларни ҳисобга олишда тайёрланади.

2. Тупроқ бонитировкаси.

Ерларнинг миқдори ва сифат жиҳатидан ҳасоб тизими қуйидаги маълумотларни ўз ичига олади: Ер эгалиги (ундан фойдаланиш) унинг майдони, ер турларини бўйича майдонларининг интенсивлик даражасини акс эттирувчи ер турларининг сифат жиҳатдан тавсифи (масалан, тошлик, маданий-техник ҳолати, шўрланиш, шўрҳоклик ва х.к.) Бу маълумотлар ер турларининг картаси билан тузилиш лойиҳалаш ҳамда ўзлаштиришга асос бўлиб хизмат қилади.

Тупроқ ботинировкаси - бу тупроқларни бир-биридан физик кимёвий, механик ва бошқа хусусиятлари бўйича фарқ қилишидир. Тупроқларни хусусиятлари бўйича бонитировка қилиш ерларни унумдорлиги ва бир хил тупроқли ҳамда бир хил технологик хусусиятга эга бўлган минтақада конкрет қишлоқ хўжалик эинларини ўстиришга яроқлилиги тўғрисида маълумотлар беради. Агарда алоҳида ер участкаларининг технологик хусусиятлари бир хил бўлмаса ва унча катта бўлмаган ўзгариб турса, ундай тақдирда ерларни сифат жиҳатидан, баҳолаш керак. Ерларни баҳолашда тупроқнинг асосий хусусиятлари ва табиий шароитлари генетик аломатлари-суғорила бошланган даврнинг узоқ-яқинлиги, маданийлаштирилганлиги, агроиқлим ресурслари билан таъминланганлиги, механик таркиби, тупроқ ҳосил қаладиганжинслар генезияси, тупроқ қатламининг сизот сувлари ўтказувчанлиги, шўрланиш даражаси эрозияга учрагани, сертошлиги, гипслашгани ва ҳаказолар ҳисобга олинади. Баҳолаш 100 балли шкала бўйича ўтказилади.

Ерларни иқтисодий баҳолашда уларни ишлаб чиқариш воситаси сифатидаги ўзига хос барча хусусиятлари ҳамда фойдаланиш характерига қараб уларнинг нисбий қиймати айиқланади. Иқтисодий баҳолаш ҳар хил сифатли бўлган ерларни даромадлигини аниқлашдир.

3. Ерларни иқтисодий баҳолаш.

Ерларни иқтисодий баҳолаш тупроқ банитировкасидан фарқ қилиб, фақатгина табиий омиллар бўйича (унумдорлик, озика моддалар захираси ва х.к.) кўрсаткичларгина бўлиб қолмасдан балки қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш, сақлаш ва сотиш бўйича ҳам маълумотлар беради.

Ерни иқтисодий баҳолашнинг баллардаги кўрсаткичлари, бир тупроқнинг иккинчи хил тупроқдан неча марта яхшилиги (қимматроқ) ёки ёмонлиги (арзонроқ) ҳақидаги саволга жавоб беради. Тупроқнинг самарали унумдорлиги, бу табиий унумдорлига билан сунъий унумдорлиги (меҳнат харажатлари ва меҳнат воситалари) бирлашиб кетишидан хосил бўдади. Буни аниқлаш учун қуйидаги ишлар бажарилади:

1. Хўжаликнинг ҳамма турлари баҳоланади.

2. Ер баҳолаш икки йўл билан амалга оширилади: а) ерни умумий баҳолаш (бу айрим ўсимликларни экишнинг фойдалига бўйича ерни баҳолаш). б) хусусий баҳолаш.

Ерни умумий баҳолашнинг кўрсаткичлари:

- маҳсулдорлик (жами маҳсулотнинг қиммати) сўм/га.
- харажатнинг қопланиши (қилинган бир сўмлик харажатга олинган маҳсулотнинг қиммати):
- дифференциал даромад, фойда (жойлашиши ва сифати энг яхши бўлган ерлардан олинган соф фойданинг қўшимча қисми)

Ерни хусусий баҳолашнинг асосий кўрсаткичлари:

- хосилдорлик, ц/га.
- Дифференциал даромад, сўм/га.

Баҳолаш кўрсаткичлари айрим хўжаликлар учун тупроқнинг агрономик ишлаб чиқариш гуруҳлари бўйича ишлаб чиқилса, айрим хўжаликлар учун эса технологик шароитларга ва ишлаб чиқаришнинг тиғизлигига қараб тузатишлар киритиб, алмашлаб экиш далалари бўйича ҳисобланади.

Ерни баҳолаш натижалари бўйича қайдномалар ва ер баҳолаш карталари тузилади.

Ер кадастри ишларининг натижалари ер тузиш объектининг сифат ҳолатини аниқлаш, сифатлари ҳар хил бўлган тупроқларда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш имкониятини, шунингдек қишлоқ хўжалик ишлаб ҳамда майдонларни ташкил этишни такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини аниқлаш имконини беради.

Ўз-ўзини назорат қилиш саволлари:

1. Ер тузишнинг ер кадастри ва бошқа тадбирлар билан боғлиқлиги?
2. Ер майдонларидан оқилона фойдаланишда кадастрнинг аҳамияти?
3. Ер ҳисоботи ҳақида тушунча ва унинг мазмуни?
4. Тупроқ бонтировкасининг асосий мақсади нима?
5. Ерларни иқтисодий баҳолаш нима?

Фойдаланиладиган адабиётла рўйхати.

1. Артуқметов З, Шералиев Х «Экинларни суғориш асослари» Т. Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти 2005.
2. Норкулов У «Мелиораци» фанидан маъруза матнлари Т 2000.

- Лев В.Т. ва бошқалар «Суғориладиган деҳқончилик ва қишлоқ хўжалиги мелиорациясидан амалий машғулотлар» Т 1992.
- «Суғориш асослари» фанидан маъруза матинлари Т 2000
- Яйловлар мелиорацияси фанидан маъруза матнлари. Т. 2002.
- . Аvezбoев С, Волков С «Ер тузишнинг илмий асослари».-Т Янги аср авлоди», 2002 й
- Аvezбoев С., Карабoева Т. «Ер тузиш» Т.- «ТошДАУ» 2005.
- .Аvezбаев С, Троицкий В.П.. - “Ер тузишнинг илмий асослари”. - Т. 1996
- Толипов Г.А. ва бошқа. - “Ўзбекистон Республикаси ер кадастри”. - Т. 1994
- Ер тузиш (маъруза матнлари) Т. ТошДАУ 2003 й.
- 12,Каримов И.А. «Деҳқончилик тараққиёти, фаровонлик манбаи» Т 1994
- 13,Каримов И.А. «Ўзбекистон иқтисодий ислохатларни чуқурлаштириш йўлида» Т 1995
- 14,Ўзбекистон Республикасининг «Ер кодекси» 1998й. 30 апрель. (2004 йил 3 декабр гача киритилган ўзгартиришлар ва кўшимчалар билан).
- 15,Ўзбекистон Республикаси Олий мажлисининг Ахборотномаси № 12, 2004.
- 16Ўзбекистон Республикасининг «Фермер хўжалиги тўғрисида» (янги тахрирда)ги Қонуни 2004 йил 26 август «Халқ сўзи» газетаси, 2004.
- 17,. Беспалов Н.Ф. Норкулов У. Пути мелиорации засоленных почв Средней Азии Изд. «Фан» (Монография) Т 1986.
- 18,Пахтакорлар учун маълумотнома Т 1993.
- 19,К.Н.Норхужаев. - “Инженерлик геодезияси”. - Т; Ўқитувчи 1984.
- 20,Т.М.Мирзаалиев. - “Картография”. - Т., 1986.
- 21,Левицкий И.Ю. и др. - “Геодезия с основами землеустройства”. - М: Недра, 1977.
- 22,. Карабаева Т., Артукуметов З. «Геодезия асослари» Т.; «Арнапринт» 2005.

ТЕСТ

- 1. Катта ер майдонини ёки бу-тун ер шарини бирор бир нисбатда кичрайтириб ер эгрили-гини хисобга олиб туширилган тасвирга?**
 - A. Харита (Карта)
 - B. Съёмка
 - C. План
 - D. Микёс (Масштаб)
- 2. Катта булмаган ер майдонини бирор нисбатда кичрайтириб туширилган текис-ликдаги тасвирига?**
 - A. План
 - B. Профиль
 - C. Харита (карта)
 - D. Микёс (Масштаб)
- 3. Ер юзасининг берилган йуналиши буйича жойнинг вертикал кисмининг кичрайтирилиб ту-шириган тасвирига?**
 - A. Профиль
 - B. Харита (Карта)
 - C. План
 - D. Микёс (Масштаб)
- 4. План масштаби деб нимага айтилади?**
 - A. Сурати бир булиб, махражи кичрай-тириш даражасини курсатган оддий каср
 - B. План, профиль ва карталарда бир неча бор кич-райтирилиб тас-вирланиши
 - C. Бутун ер юзаси-нинг горизонтал туширилган тасвири
 - D. Сферик юзани бузмасдан ух-шаш холда ту-ширилган тас-вири.
- 5. Чизиклар йуналиши қандай бурчаклар билан аникланади?**
 - A. Азимут, румб ва дирекцион бурчаклар
 - B. Тугри ва тескари бурчаклар
 - C. Вертикал ва го-ризонтал бурчаклар
 - D. Градус, минут ва секундлар билан
- 6. Магнит меридиани нима?**
 - A. Ер бетидан утиб, магнит кутбларини курсатувчи чизик
 - B. Шимол ва жанубни курсатувчи чизик
 - C. Шимол билан жанубни бирлаштирувчи чизик
 - D. Шимолни кур-сатувчи йуна-лиш
- 7. Меридианнинг шимолий кисмидан чикиб, соат мили йуналиши буйича берилган чизикгача булган бурчак ?**
 - A. Азимут бурчаги
 - B. Дирекцион бурчак
 - C. Румб бурчаги
 - D. Вертикал ва горизонтал бурчак
- 8. Ернинг катта ва кичик радиуси канча метрга тенг?**
 - A. $a=6378245$ м
 - B. $b=6356863$ м

C. $a=9873622$ м

D. $v=8476542$ м

9. Меридианнинг шимолий ёки жанубий кисмидан чикиб, хох-лаган тамонга бе-рилган чизикгача булган бурчак кандай бурчак дейилади?

A. Румб бурчаги

B. Дирекцион бурчак

C. Вертикал бурчак

D. Азимут бурчаги

10. Зонанинг ўқий меридиани ёки унга параллел йуналиши-нинг шимолий учидан чикиб соат мили буйича берилган чизикгача ўлчанган горизонтал бурчак кандай бурчак дейилади?

A. Дирекцион бурчак

B. Азимут бурчаги.

C. Румб бурчаги

D. Меридианлар-нинг якинла-шиш бурчаги

11. Жойдаги чизик узунлиги планда қайси ифода орқали то-пилади?

A. $d= D / M$

B. $D= M / d$

C. $D= d \times M$

D. $h= a - b$

12. Қайси масштабдан фойдаланилганда юкори аникликка эри-шамиз?

A. Кундаланг

B. Сонли

C. Чизикли

D. Майда ва йирик

13. М 1:5000 микёсдаги планда чизик узунлиги $d=1,85$ см булса, жойдаги чизик узунлиги D ни хисобланг?

A. $D =92,50$ м

B. $D =2702,7$ м

C. $D =48,15$ м

D. $D=0,037$ м

14. Жойдаги чи-зик узунлиги $D=250$ м, тарх микёси М 1:2000 булганда кесим узунлиги d ни хисобланг?

A. $d=12,5$ см

B. $d=8$ см

C. $d=0,08$ см

D. $d=0,125$ см

15. Буссоль асбоби нима учун кулланилади?

A. Жойдаги чизикни ориентирлашда

B. Вертикал ва горизонтал бур-чаклар улчашда

C. Жойдаги майдонни хисобга олишда

D. Икки нукта орасидаги узунлигини улчашда

16. Лойиха чизигининг баландликлари қайси ифода ёрдамида хисобланади?

- A. $H_n = H_{n-1} + i \times S$
- B. $i = H_{ох} - H_{бош} / S$
- C. $X = U_1 / U_1 + U_2 \times S$
- D. $H_{ишчи} = H_n - H_{ер}$

17. Юзани аниқ-лашнинг қайси бир усули аниқроқ?

- A. Механик
- B. Аналитик
- C. График
- D. Геометрик

18. Республикамизнинг умумий ер майдони неча гектарни ташкил қилади?

- A. 44410300, га
- B. 4250000, га
- C. 2500000, га
- D. 4111600, га

19. Теодалит қандай асбоб? Теодалит бу:

- A. Горизонтал ва вертикал бурчак-ларни ҳамда ма-софаларни ўлчаш учун ишлатиладиган асосий геодезик асбоб
- B. Горизонтал ва вертикал бурчак-ларни ўлчаш учун ишлатиладиган геодезик асбоб
- C. Горизонтал ва қиялик бурчак-ларини ўлчаш учун ишлатиладиган геодезик асбоб
- D. Жойдаги бурчакларни ўлчашда ишлатиладиган асосий асбоб

20. Мутлоқ баландлик нима?

- A. Нуқтанинг сатҳий юзадан (денгиз ёки океан сувларининг тинч тургандаги юзаси) баландлиги
- B. Нуқтанинг эл-липсоид юзасидан баландлиги
- C. Нуқтанинг Ер-нинг табиий юзасидан баландлиги
- D. Нуқтанинг геоид юзасидан баландлиги

21. Майдон қандай усуларда ҳисобланилади?

- A. График, аналитик ва механик усулларда
- B. Тугри ва тескари усулда
- C. Масштабли ва масштабсиз
- D. Теодолит ёрдамида

22. Нивелир қандай асбоб?

- A. Нивелир горизонтал кўриш (визирлаш) нури орқали вертикал рейкалардан олинган саноклар ёрдамида нисбий баландликни аниқлашда ишлатиладиган геодезик асбоб
- B. Нивелир-баландлик ўлчанадиган аниқ топог-рафик асбоб
- C. Нивелир-нуқта-ларнинг нисбий баландлигини аниқлашда ишлатиладиган геодезик асбоб
- D. Нивелир-гори-зонтал визирлашга масланган асбоб

23. Нивелирлаш деб нимага айтилади?

- A. Ер юзасидаги нуқталарнинг нисбий баландлигини аниқлашга
- B. Жойда икки нуқта орасидаги нисбий баландлиги аниқлашга

- C. Ер юзасидаги нуқталарнинг бир-бирига ёки бирор бошлан-ғич сатҳий юзага нисбатан баланлигини аниқлашга
- D. Нисбий балан-ликларни аниқ-лаш усулларига
- 24. Республикамизда ер тузиш хизмати қандай ташкил этилган?**
- A. Давлат ер тузиш хизмати томони-дан
- B. Лойиха кидирув институти томо-нидан
- C. Вилоят булим-лари томонидан
- D. Дехкон хужа-ликлари томо-нидан
- 25. Ўртадан туриб нивелирлан-ганда нисбий баландликни то-пиш формуласи қайси бири?**
- A. $h = a - b$
- B. $h = i - b$
- C. $h = i \times d$
- D. $h = s \times \text{tg } v$
- 26. Географик меридиан нима?**
- A. Ер бетидан утиб, шимолий ва жанубий кутбларни бирлаштирувчи 180° ёйга айтилади
- B. Ер шарини чизиклар билан булиш
- C. Шимолий ва жанубий кутбларни бирлаштирувчи чизик
- D. 180° ли ёйга айтилади
- 27. Географик кенглик нима?**
- A. Берилган нуқтадан Ер марказига томон туширилган тик чизик билан экватор текислиги орасида ҳосил бўлган бурчак
- B. Берилган нуқтадан экваторгача бўлган масофа
- C. Берилган нуқ-тадан ўтказилган параллел текис-лиги билан экватор орасида ҳосил бўлган бурчак
- D. Берилган нуқ-тадан экватор-гача меридиан ёйиб бўйича ўлчанадиган бурчак
- 28. Агар берилган азимут бурчаги $353^\circ 50'$ га тенг бўлса румбни ҳисобланг?**
- A. ШФ: $6^\circ 10'$
- B. ШШк: $60^\circ 10'$
- C. ЖШк: $80^\circ 10'$
- D. ЖФ: $12^\circ 10'$
- 29. Берилган румб бурчак ЖШк $85^\circ 30'$ га тенг бўлса азимут бурчагини ҳисобланг?**
- A. $94^\circ 30'$
- B. $85^\circ 30'$
- C. $185^\circ 30'$
- D. $285^\circ 30'$
- 30. Қандай микёс турлари мавжуд?**
- A. 3-хил сонли, чи-зикли ва кун-даланг
- B. 2-хил майда, урта ва йирик
- C. 2-хил тугри ва тескари
- D. 3-хил азимут, румб ва дирек-цион

31. Вертикал съёмка деб нимага айтилади?

- A. Ер юзасидаги нукталарнинг мутлок ва нисбий баланд-ликларини аниклаш
- B. Тафсилотлар ур-нини съёмка ки-лишга
- C. Икки йуналиш орасидаги гори-зонтал бурчакни улчаш
- D. Ёпик полигон тамонларини улчаш

32. Асбоб гори-зонти қайси ифода ёрдамида топилади?

- A. $AG = H a + a$
- B. $\Delta G = h_1 + h_2 + h_3$
- C. $Hc = AG - C$
- D. $AG = a - b$

33. Теодолитлар аниклиги буйича неча хилга булинади?

- A. Уч хил: Юкори, аник, ва техник
- B. Икки хил: Техник ва буйлама
- C. Икки хил: Ур-тадан туриб ва олинга караб
- D. Уч хил: Геометрик, тригонометрик, ва барометрик

34. Нол нуктанинг баладлиги қайси ифода топилади?

- A. $H_0 = H a + i x S$
- B. $i = H_{0x} - H_{\text{бош}} / S$
- C. $S = D x \cos^2 a$
- D. $H_b = AG - b$

35. Богловчи нукта қандай нивелирланади?

- A. Рейканинг кора, кизил томонидан санок олинади
- B. Рейканинг кора томонидан санок олинади
- C. Рейканининг факат кизил томо-нидан санок олинади
- D. Богловчи нук-таларда рейкадан санок олинмайди

36. ИКС (X) ли нукта нима?

- A. Нисбий баландлик рейканинг баландлигидан катта булганда олинади
- B. Нисбий баландлик рейканинг баландлигидан кичик булганда олинади
- C. Тафсилотда характерли нукталар булганда олинади
- D. ИКС (X) нук-талар олишга рельеф боглик эмас

37. Республикамизда сугорилиб дехкончилик қилинадиган умумий ер майдони қанча гек-тарни ташкил қилади?

- A. 4300000, га
- B. 23000, га
- C. 2500000, га
- D. 425000, га

38. Юзани нивелирлаш неча хил усулларда бажарилади?

- A. Икки хил: Квадрат ва магистрал
- B. Икки хил: Техник ва буйлама
- C. Икки хил: Лимбли ва компенсаторли
- D. Уч хил: Юко-ри, аник, ва техник

39 Олдинга караб нивелирлашда икки нукта орасидаги нисбий баландлик қайси ифода ёрдамида топилади?

- A. $h = i - b$

B. $h_0 = H_a - h_1$

C. $h = a - b$

D. $H_c = A \Gamma - C$

40. Ер тузиш тушинчаси нима?

A. Барчаси тугри

B. Бу ижтимоий-иқ-тисодий жараён булиб ердан фойдаланиш, уни муҳофаза қилишни ташкил қилади

C. Бу харитага тушириш, майдонларни ҳисоблаш, лойихалаш ва уни жойга қучиришдир

D. Бу план, карта ва профил ҳам-да ерларни тенг бўлиш демак-дир

41. Ер тузишнинг қандай турлари мавжуд?

A. Хужаликлараро ва хужалик ичида ер тузиш

B. Геометрик ва ана-литик усулда ер тузиш

C. Асосий ва умумий шаклда ер тузиш

D. Амалий ер ту-зиш, яъни ал-машлаб экишни ташкил қилиш

42. Ер тузиш техникаси элементларига ни-малар қиради?

A. План тузиш, май-донни ҳисоблаш ва коғозга қучириш қиради

B. Ер булагининг жойлашуви, шак-ли, ер тузиш турлари таркиби ва унинг чегаралари

C. Ер майдони плани, экин экиладиган майдонлар ва тупрок турлари

D. Асосий ва умумий шаклда ер тузиш

43. Хужаликлараро ер тузиш нима билан шу-гулланади?

A. бир неча хужа-ликларни камраб олиб, барча тар-моқлар учун за-рурдир

B. алмашлаб экиш-ни ташкил этиш ва чегараларини тугри белгилаш билан

C. Ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш учун ташкилий ва ҳудудий шароит яратиб бериш

D. Ҳудудни таш-кил қилишдан иборат

44. Ер тузиш лойихаси нима?

A. Бу техник, иқ-тисодий ва ҳу-қуқий ҳужжатлар мажмуи булиб, қизмаларни, ҳисоб-китобларни уз ичига олади

B. Бу ерларни тар-моқлар ва хужа-ликлар орасида таксимлашни уз ичига олади.

C. Бу ҳудуларни ташкил қилиш ва ердан фойдаланиш тартибини узгар-тиришни уз ичига олади

D. Бу жойдаги майдонларни бир неча баро-бар қичрай-тириб тушириш демакдир.

45. Ер фонди нечта тоифага бўлинади?

A. 8 та

B. 3 та

C. 5 та

D. 10 та

46. Ер кадаст-рининг таркибий қисмлари нима-лардан иборат?

A. Ер эгаларини руйхатдан утқизиш, ерларнинг сифати ва микдорий ҳисоби, тупрок бони-тировкаси ва ер-ларни иқтисодий баҳолаш.

- В. Хужаликлараро ва хужалик ичида ер тузиш
 - С. Ташкил кили-наётган хужаликнинг ер майдонини аниклаш, уни ху-
дудида жойлаш-тириш
 - Д. Чизма кисми, ёзма кисми ва хукукий хуж-жатлар
- 47. "Ер кодекси "тугрисидаги конун қачон қабул қилинган?**
- А. 1998 йил 30- апрель
 - В. 1998 йил 5-сентябрь
 - С. 1924 йил 17- ноябрь
 - Д. 1991 йил 1– сентябрь
- 48. Тупроқ бони-тировкасининг ахамияти нимадан иборат?**
- А. Барчаси тугри
 - В. Алмашлаб экишни ташкил этганда ва ер лойихасини тузганда
 - С. Ер кадастрини утказганда
 - Д. Ерларни му-хофаза қилиш тадбирларини тузганда
- 49. Табиий, та-рихий белгилар бўйича бир-биридан фарқ қилувчи ҳамда маълум мақсад-лар учун фойда-ланадиган ёки фойдаланишга яроқли бўлган ерга нима деб аталади?**
- А. Ер ресурси
 - В. Ер хусусиятлари
 - С. Тупроқ унумдорлиги
 - Д. Табиий шароит
- 50. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш учун узлук-сиз равишда фойдала-надиган ер тури нима?**
- А. Қишлоқ хўжалик ерлари
 - В. Табиатни муҳо-фаза қилиш ер-лари
 - С. Ўрмон фонди ер-лари
 - Д. Қишлоқ хў-жалик ерлари

